

Janko Jurančič

VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ

(Ob stoletnici smrti)

Dne 26. januarja letos je poteklo sto let, odkar je na Dunaju umrl jezikoslovec, narodopisec, zgodovinar in narodni buditelj Vuk Stefanović Karadžić, ena izmed najmarkantnejših osebnosti v kulturni zgodovini Južnih Slovanov, zlasti v kulturni zgodovini srbskega in hrvaškega naroda.

Lik Vuka Stefanovića Karadžića se je izoblikoval v revolucionarnem gibanju srbskega ljudstva v začetku 19. st., ko so do obupa ponížane in v svoji časti težko prizadete kmečke množice v Šumadiji odločno nastopile proti turškim zatiralcem in si v dveh vstajah, 1804—1813 ter 1815, izbojevale začetke popolne politične osvoboditve ter samostojne narodne in kulturne rasti.

Vuk Karadžić se je rodil 26. oktobra 1787 v skromni kmečki hišici v vasi Tršić blizu Loznice. Po prednikih je bil Črnogorec. Njegov ded Joksim se je namreč priselil v Podrinje iz črnogorskega plemena Drobnjakov, kjer je pozneje končal nasilni fevdalec Smail-aga Čengić. Pa tudi prednik Vukove matere Jegde Zrnićeve je bil v Podrinju priseljenec iz Nikšića. V zakonu Vukovih staršev je tuberkuloza neusmiljeno kosila med številnim naraščajem, zato je mati dala šestemu otroku ime Vuk, da bi se smrt ustrašila in ga pustila pri življenju. Bil je majhne, drobne rasti, kar materi ni bilo všeč, vendar se je tolažila, češ saj je tudi cekin majhen, pa vendar več velja kakor tolar.

Šolati se ni mogel redno, ker so zelo redke šole bile le v samostanih za vzgojo duhovniškega naraščaja. Osnovnih in srednjih šol v evropskem pomenu besede v Vukovi mladosti po teh krajih, ki so ječali pod turško oblastjo, ni bilo. Zato se je izobraževal v osnovni pismenosti sam in ob učiteljih, kakor se je z njimi po naključju srečaval. Tako si je pridobil toliko znanja, da je precéj gladko bral in pisal. To pa v tistih časih in tistih krajih ni bila mala reč. Med rojaki je že v deških letih užival velik ugled zaradi učenosti. V prvi vstaji je najprej sodeloval kot pisar, nato pa je skromno izobrazbo dopolnjeval v kleriški šoli v Karlovcih in potem v Petrinji na Hrvaškem. L. 1807 se je vrnil v Srbijo in bil nato za tajnika pri valjevskem vojvodu Jakobu Nenadoviću in pozneje pri nekem članu Karađorđeve vlade (»praviteljstvujušči sovjet«) v Beogradu. Leta 1808 je bil dijak tedaj ustanovljene Jugovićeve Vélike šole. Ker je zbolel za kostno tuberkulozo, je pustil šolanje in se šel zdraviti v Novi Sad in v Pešto. Zdravljenje v toplicah je doseglo nekaj uspeha: bolezenski proces se je ustavil, ali pogačica leve noge mu je prirasla h kosti in tako je noga ostala skrčena v kolenu. Zato je nosil protezo in hodil z berglami. Zadnja leta Karađorđeve

Srbije je opravljaj razne službe, za katere je takrat tako manjkalo sposobnih in kolikor toliko šolanih ljudi. Ko so Turki jeseni 1813 uničili svobodno Srbijo, se je Vuk septembra z drugimi begunci vred umaknil čez Donavo in se zatekel na Dunaj.

Decembra istega leta je za Novine srbske, ki so od avgusta 1813 izhajale na Dunaju, napisal članek, v katerem je pojasnjeval, zakaj se Srbija ni mogla ubraniti turški sili. Ta članek je prijetno presenetil dunajskega cenzorja za slovanske, grške in romunske tiske Jerneja Kopitarja, ki se je že več let živo zanimal za vprašanja srbskega knjižnega jezika. Pregovoril je Vuka, da je začel zapisovati ljudske pesmi in sestavljati slovnico ljudskega jezika. Leta 1817 se je oženil z Dunajčanko Ano Kraus, ki mu je rodila trinajst otrok, pa so razen hčere Mine, znamenite slikarice, in sina Dimitrija vsi pomrli za tuberkulozo, sin Sava že v mladeniških letih. Čeprav tujka, je Ana potpežljivo in z razumevanjem prenašala gmotno stisko, ki je nad dvajset let težila Vukovo družino. Vuk je nekajkrat skušal najti primerno zaposlitev v Srbiji, toda surova in primitivna okolica kneza Miloša Obrenovića ni tpeela inteligentnega moža, ki si je pošteno in požrtvovalno prizadeval, da bi njegova domovina kar najbolj napredovala. L. 1823 je mislil študirati ranocelništvo na univerzi v Halli, pritegnila pa so ga zanimivejša predavanja na filozofski fakulteti.

Z znanstvenim delom (slovar, slovnica, zbirke ljudskih pesmi) je kmalu zaslovel med učenimi možmi na tujem. Dopisoval si je z Jakobom Grimmom, Johannom Wolfgangom Goethejem in drugimi na Nemškem ter z Nikolajem Karamzinom, Vasilijem Žukóvskim, Nikolajem Rumjancevom itd. v Rusiji, bil je član nekaterih znanstvenih ustanov v Nemčiji, Rusiji in Avstriji, častni doktor univerze v Jeni itd. Stalno je bival na Dunaju, zaradi znanstvenih raziskav jezika in zbiranja ljudskega blaga pa je večkrat za dlje časa potoval po hrvaških in srbskih krajih, po Slavoniji, Dalmaciji, Črni gori in Vojvodini. V dunajskem domu ga je večkrat obiskal tudi France Levstik, ko se je 1855 iz Olomouca vračal v Ljubljano. Umrl je na Dunaju in bil tam pokopan. L. 1897 so njegove posmrtno ostanke prepeljali v Beograd in jih pokopali ob Dositejevem grobu pred vhodom v beograjsko stolnico. Ob tej priložnosti so Srbi hoteli odpeljati tudi Kopitarjeve ostanke v Beograd, pa jih je takratna Ljubljana zahtevala zase, da so ji zdaj v napoto na Navju.

Najpomembnejše Vukovo delo je ureditev knjižnega jezika, njegovega črkopisa in ortografije, pri čemer mu je odločilno pomagal J. Kopitar, tedaj že do podrobnosti seznanjen z idejami evropske romantike. Romantična načela o knjižnem jeziku je Kopitar najprej skušal uveljaviti v svoji ožji domovini, nato pa še pri ostalih Južnih Slovanih. Odtod njegovo zanimanje za vprašanja srbskega knjižnega jezika.

Najprej je Kopitar naročil Vuku, naj napiše slovnico ljudskega jezika. Naloga ni bila lahka za Vuka, ki se nikoli ni učil slovnice ne svojega ne kakega drugega jezika, pa tudi med bolj izkušenimi jezikoslovci niso bili še razčiščeni principi, kakšna bi naj bila slovnica sodobnega ljudskega jezika. Slovnici Dobrovskega in Kopitarja sta bolj odpirali kot pa reševali probleme moderne slovnice. Razen tega Vuk teh dveh slovníc ni poznal in ju ob tem času še ne bi mogel s pridom porabljeti. Njegovo teoretično znanje je bilo enako nič. Pri pisanju svoje slovnice (»Pismenica serbskoga jezika po govoru prostoga naroda napisana Vukom Stefanovićem Serbijancem«, Dunaj 1814) se je zgledoval po »slavjanski« slovnici, ki jo je Avram Mrazović 1794 priredil za srbske potrebe

po slovnici beloruskega meniha Meletija Smotrickega (l. izd. 1619). Razumljivo je, da ob takem zgledu in ob Vukovi skrajno pomanjkljivi teoretični izobrazbi »pismenica« ni bila vzorna: njena struktura je bila »slavjanska«. Naslednja leta je Vuk v Kopitarjevi družbi strokovno naglo napredoval in slovarju dodal predelano »pismenico«, sedaj zares pravilno podobo ljudskega jezika. To slovnico je z nekaterimi dopolnitvami Jakob Grimm prevedel v nemščino in je tako za dolgo časa ostala tujemu svetu informator o moderni štokavščini.

Za Pismenico se je lotil slovarja. Kopitar ga je opozoril na slovarje, ki so od konca 16. st. nastajali pri hrvaških štokavcih, čakavcih in kajkavcih (npr. Vrančić, Micaglia, Habelić, Belostenec, Della Bella, Voltiggi, Stulli), nekateri prav obsežni in tudi prav dobri, Vuk pa ni jemal gradiva za svoj slovar iz njih, ker ni bil prepričan, da je besedni zaklad teh slovarjev zares samo ljudski. Gradivo je zbiral sam, med ljudstvom in po načelu, da nobene besede ne bo zapisal v slovarju, ki je ni sam slišal med ljudstvom. Ta metoda — v duhu Kopitarjevih instrukcij — je ustrezala Vukovemu principu, da je treba novo srbsko kulturo graditi na preprostem ljudstvu, brez zveze s fevdalno preteklostjo.

V slovarju (Srpski rječnik, istolkovan njemačkim i latinskim riječima, Dunaj 1818) in dodani slovnici so bila rešena tri vprašanja: vprašanje knjižnega jezika, vprašanje njegovega črkopisa in ortografije. Knjižni jezik naj bo ljudski jezik. V začetku Vuk ni determiniral narečja. V srednjem veku je namreč Srbom kot knjižni jezik rabila stara cerkvena slovanščina z nekaterimi glasoslovnimi popravki po ljudskem jeziku (srbska redakcija cerkvene slovanščine). V 18. st. so ruski učitelji, ki so med južnoogrskimi Srbi organizirali šolstvo, uveljavili rusko redakcijo stare cerkvene slovanščine. Sredi 18. st. pa se prvič sliši tudi rahla zahteva, naj se za preproste meščanske množice piše v ljudskem jeziku. Ker ta zahteva ni bila dovolj odločna in načelno jasna, so slabi pisatelji naredili jezikovno zbrojo, ki ni bila podobna ne temu ne onemu jeziku. Vsak je pisal po svojem okusu in svojem znanju. Tej samovolji je zgradil prosto pot Vuk, ko je zahteval, naj pisatelji pišejo v ljudskem jeziku in šele kakih trideset let pozneje je svoje določilo preciziral, naj vsi srbski pisatelji pišejo hercegovsko (južno) narečje. Sam je namreč to narečje od začetka pisal, v njem je bilo spesnjениh največ ljudskih pripovednih pesmi in tako so pisali tudi dubrovniški pesniki.

Pred Vukovo reformo so srbski pisatelji pisali staro cirilico, prirejeno za knjižno slovanščino 9. st. V tisočletni rabi in ob spreminjajočih se kulturnih razmerah je ta pisava sprejela še razne grške znake za številke in za zapisovanje grških imen ter razvila nekaj svojih posebnih črk. V zač. 19. st. je ta črkopis štel 46 črk (stcsl. je imel 38 znakov) in vendar se z njimi ni dalo dobro pisati po srbsko, ker so manjkali znaki za nekatere posebne glasove ljudskega jezika: ć, đ, lj, nj, dž, hkrati pa se je isti glas lahko zapisal z različnimi znaki, ali pa je isti znak pomenil več glasov. Vuk je izločil nepotrebne in neustrezne znake, tako da mu je ostalo 23 črk, nato pa je po načelu: vsak glas naj bo izražen z enotnim, nesestavljenim znakom brez razpoznavnih znamenj (kljukica, pika, črtica) — načelo Johanna Christoph Adelunga, ki ga je Vuku posredoval Kopitar — dodal znake za prej omenjene posebne glasove srbskega jezika. Znak za *j* je vzel iz latinice. To je edini znak, ki načelu o novitosti črk ne ustreza. Na potovanju po Dalmaciji in Črni gori (1833-6) je slišal da v teh krajih govore glas *h*. Zato ga je sprejel v svojo azbuko, prvič v Poslovicah, 1836. Tako šteje njegov dokončni črkopis 30 znakov. Imenuje se vukovica.

Pri urejanju črkopisa se je posebno oziral na nasvete, ki jih je podal napredni srbski učitelj Sava Mrkalj v satirično-reformatorski knjižici Salo debeloga jera libo azbukopretres, 1810, osnovo za akcentuacijo slovarja pa je našel v rokopisni knjižnici Luka Milovanova Opit nastavljenja k srbskoj sličnorečnosti i slogomjériju ili prosódiji, ki ga je Vuk izdal na Dunaju 1833.

Na potovanju po Dalmaciji je tudi slišal, da Dubrovčani govore tjerati, djevojka nam. hercegovskega ćerati, djevojka, kakor je Vuk dotlej pisal. Tudi to novost je uvedel prvič v Poslovicah 1836 in z namenom, da bi se kar najbolj približal »braći zakona rimskoga«, tj. Hrvatom, ki so že od 16. st. dalje pisali knjižni jezik v raznih narečnih različicah, zlasti v lepi štokavščini v Dubrovniku in v Bosni.

V pravopisu je uveljavil fonetično načelo: Piši kao što govoriš, a čitaj kao što je napisano. Fonetično pravilo velja samo za posamične besede, ne pa za besedno zaporedje.

Zamotana vprašanja jezika, črkopisa in ortografije mu je posebno v prvih letih pomagal reševati Kopitar, ki je tudi v slovarju vsa gesla prevedel v nemščino in latinščino ter Vuka seznanjal z najnaprednejšimi načeli romantične lingvistike in obenem tujemu svetu prikazoval vrednost Vukovega dela, Vuk pa je bil seveda učenec, ki je Kopitarjeve zamisli znal genialno uresničevati.

Drugo veliko področje Vukovega delovanja je bilo zbiranje in urejevanje ljudskega blaga, opisovanje ljudskih običajev ter obveščanje domače in tuje javnosti o pomembnih zgodovinskih osebah in dogodkih.

Na Kopitarjevo pobudo je po spominu zapisal sto lirskih in šest pripovednih pesmi ter jih 1814 izdal v knjižnici Mala prostonarodna slavenoserbska pesnarica. To je bila v vzhodnih krajih, pri Srbih, prva knjiga v zares čisto ljudskem jeziku. Nato je Vuk zbiral in zapisoval pesmi potujoč po Vojvodini, dobival pa je tudi zapise od svojih prijateljev in znancev. Posebno se odlikujejo pesmi, ki jih je zapisal od dveh najboljših ljudskih pevcev, od Tešana Podrugovića-Gavrilovića in od Filipa Višnjjića. Prvi je najraje recitiral pesmi z motivi iz starejšega obdobja, o kosovskih junakih, drugi pa, ki je brez dvoma sam tudi pesnil, je pel o sodobnih dogodkih (Početak bune protiv dahija, Boj na Mišáru in drugi biseri ljudske epike). Te pesmi je Vuk izdal 1815 v knjižici Narodna serbska pesnarica. Kopitar jo je zelo ugodno ocenil v dunajskih in drugih tujih literarnih revijah, prevajal odlomke in cele pesmi v nemščino ter tako znova opozoril evropsko javnost na srbsko in hrvaško ljudsko poezijo, o kateri je Evropa nekaj malega že vedela, odkar je italijanski prirodoslovec Alberto Fortis priobčil pesem o Hasanáginici v potopisu Viaggio in Dalmazia (1774) v hrvaškem originalu in italijanskem prevodu. To pesem je Goethe mojstrsko prevedel v nemščino za Herderjevo zbirko ljudskih pesmi različnih narodov (Volkslieder 1778/9). Umetniška dognanost in orientalska barvitost Hasanáginice je leta in leta dražila radovednost evropske romantike, vendar je zaradi nepoznavanja jezika »ilirska« poezija ostala za Evropo skrivnost, zapečatená s sedmero pečati. Z Vukovim in Kopitarjevim delom se je skrivnost razodela v realni podobi. Razen Kopitarja je zlasti germanist J. Grim dajal Vuku smernice za nadaljnje delo in ga spodbujal, da njegova zbirateljska vnema ni obtičala v strahotni siromaščini. Vuku, ki je v začetku mislil, da bodo iz preprostih ljudskih pesmi pozneje umetni in učeni pesniki sestavljali svoje pesmi, je v Kopitarjevi in Grimmovi družbi tudi namen nabiranja ljudske poezije vedno jasnejši. Izdelal si je svojo metodo zbiranja, urejevanja in izdajanja ljudske poezija, v čemer ga

pri Slovanih nikdo ni prekosil. Zbiral in izdajal je vse življenje. Njegova zadnja in dokončna zbirka, deloma posmrtna, šteje devet knjig pesmi. Poleg pesmi je zapisoval pripovedke, pregovore in uganke. Zbiranje ljudske poezije je pripeljalo Vuka do opisovanja ljudskih običajev. Prve dragocene prispevke v tej vrsti folklore je podal že v Srpskem rječniku in pozneje v Kovčežiću za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona, 1849, po njegovi smrti pa so uredniki Vukove zapuščine priobčili pomembno delo Život i običaji naroda srpskog, 1867.

Znaten delež srbski nacionalni kulturi je Vuk Karadžić prispeval kot zgodovinar, kritik in polemik, kot prevajalec in izdajatelj književnih spomenikov. Izreden zgodovinski, politični in družbeno analitični pomen ima njegovo znamenito pismo knezu Milošu Obrenoviću, ki ga je 1832 Vuk poslal temu muhavemu in pogosto zelo primitivnemu avtokratu, čigar samovolja se največkrat v ničemer ni razločevala od samovolje prejšnjih turških oblastnikov. Vuk je ostro opomnil Miloša na njegove vladarske dolžnosti in na pravice ljudstva. Samo prosvetljeni državljani so dobri državljani in le država, ki sloni na demokraciji in pravičnosti, je trdna država. Tako je Vuk v političnem jeziku izrazil iste misli, ki jih je v pesmi Početak bune protiv dahija po pesniku Filipu Višnjiću govoril umirajoči sultan Murat svojim dvornim dostojanstvenikom. To se pravi, da zahteva po demokraciji, ustavnosti in zakonitosti pri Vuku ni bilo modno geslo takratne revolucionarne Evrope temveč najplemenitejši izraz meščanskih in kmečkih množic v Srbiji.

Vuk Stefanović Karadžić je reprezentant meščanskega razreda in njegove kulturne koncepcije. Naslonitev nacionalne kulture na ljudske množice je bila tedaj zahteva vseh tistih narodnostnih skupin, ki tega dotlej še niso storile. Nikjer pa ta proces ni potekal tako viharno kakor pri Srbih. Uresničenju Vukovih idej so se upirali vsi tisti, ki so predstavljali staro družbo in njeno miselnost, v prvi vrsti pravoslavna cerkev, ki je proti nastopajočemu meščanstvu branila svoje posebne družbene in razredne pravice. S Cerkvijo so soglašali mnogi srbski izobraženci iz Vojvodine, ki so se izšolali na univerzi v Pešti ali na Dunaju, pa se jim je zato za malo zdelo, da jih hoče poučevati nešolani »kmet« Vuk iz »turškega vilajeta«, iz Srbije. Razen tega je večji del izobraženstva bil vzgojen v fevdalni ideologiji, po kateri sta izobrazba in kultura monopol najvišjih družbenih vrhov. Zato je treba izobrazbo skriti za množicam nerazumljiv jezik Cerkve. Odtod ta srdita obramba davno preživele starine. Kakor cerkvena tako je tudi posvetna izkoreninjena gospoda s klevetami, smešenjem, poniževanjem, najbolj prostaškimi in lažnivimi ovadbami ter revščino skušala zlomiti Vukove moralne moči in voljo do dela.

Boj z nasprotniki se je začel 1815, ko je Vuk ostro kritiziral jezik in literarni koncept pri takratni nezahtevni malomeščanski publiki najbolj priljubljene romana pisca Milovana Vidakovića, ki je pisal osladne, po tujih zgledih prirojene viteške romane, in pa v jeziku, ki je bil kričeč primer mešanice obeh umetnih jezikov, srbskoslovenskega in ruskoslovenskega, z dodatki ljudskega jezika, kjer se pisatelj ni znal izraziti v tujem jeziku. Kako je bila fevdalna zvišenost globoko zakoreninjena v precejšnjem delu srbskega izobraženstva, kaže tudi to, da se je Vidaković kljub opozorilu branil pisati »tako kakor naše stare mamice govore.«

Pozneje, 1837. leta se je Vukovim očitnim in prikritim nasprotnikom pridružil še domišljavi in nečimrni jurist iz Novega Sada Jovan Hadžić, ki mu Vukova slava v tujem znanstvenem svetu ni dala mirno spati. Ogorčena polemika

med obema nasprotnikoma je trajala skoraj deset let. Vuk je zagovarjal tezo, da je ljudski jezik edina podlaga za knjižni jezik. Umetnik ali znanstvenik se naj uči jezika pri ljudstvu in naj ne kuje samovoljno izrazov, ki niso v duhu ljudskega jezika. Od te ekskluzivne ljudskosti je moral Vuk končno vendarle nekoliko popustiti, kajti pri prevajanju Nove zaveze (Novi zavjet, 1847) se je prepričal, da ljudski jezik ni zadostno izrazno sredstvo, kakor hitro pisatelj zapusti svet konvencionalnega izražanja in območje ljudske poezije. Na prejšnjo krivo pot je Vuka speljal blesteče dovršen jezik za izrazno področje ljudskega pesništva.

Čeprav so se Vukovi nasprotniki, Cerkev, državna oblast in del posvetnega izobraženstva, srdito upirali Vukovim naprednim idejam, je zmaga vendarle bila odločena že v 40-letih 19. st., ko je dorasla napredna mladina. Leta 1847 je poleg Vukove Nove zaveze izšel še Njegošev Gorski vijenac, Pesmi Branka Radičevića ter Daničičev Rat za srpski jezik i pravopis, nekaj mesecev poprej pa je v Zagrebu izšla Mažuraničeva poema Smail-age Čengijića. In končno lahko semkaj štejemo tudi Prešernove Poezije kot zmago načela ljudskega jezika v literaturi. To so bili temelji naših modernih literatur. Sedaj so tudi Vukovi nasprotniki morali umolkneti, kajti dokazano je bilo, da se v jeziku »kravjih pastirjev«, kakor so konservativci imenovali ljudski jezik, lahko izražata umetnik in znanstvenik.

Vukov vpliv pa se je ob tem času močno uveljavil tudi že pri drugih Južnih Slovanih. Čeprav se je hrvaški ilirizem od vsega začetka odločil za štokavski knjižni jezik, je vendarle ilirsko pisanje omahovalo med močno dubrovniško jezikovno tradicijo in občutno pokrajinsko pobarvanostjo knjižnega jezika. Še večja je bila neenotnost v pravopisu, ki se je lomil med pretirano etimologijo in Vukovim fonetizmom. Tu je odločilno vplivala stoletna klasična vzgoja v hrvaških srednjih šolah. Da bi se ta vprašanja uredila, so se 1850 sestali na Dunaju zastopniki Srbov (Vuk in Daničič) in Hrvatov (med njimi I. Mažuranić, D. Demeter in I. Kukuljević) ter sklenili, da bodo poslej tudi Hrvati pisali južno, hercegóvsko narečje in po fonetičnem pravopisu. Vuku so naročili, naj napiše pravila južnega narečja. Strokovni svetovalec na posvetu Srbov in Hrvatov je bil Fr. Miklošič, takrat že profesor na leto dni poprej ustanovljeni stolici za slovanske jezike na dunajski univerzi. To je bila torej prva velika manifestacija kulturnega sodelovanja in bratske povezanosti Južnih Slovanov, ki so jih zastopali vrhunski duhovi. Zaradi neugodnih političnih okoliščin v absolutistični in germanizatorski Avstriji je dunajski dogovor za nekaj časa ostal le pri besedah, toda misel hrvatske in srbske skupnosti poslej ni več zamrla. Vračala se je vedno pogosteje, posebno v kritičnih trenutkih in v vedno jasnejši obliki, dokler je ni velika katarza v drugi svetovni vojski popolnoma uresničila. Danes pišejo Hrvati in Srbi isti knjižni jezik in po istih fonetičnih načelih, tako kakor je tudi njihov ljudski jezik isti, z nujnimi dialektalnimi razločki. Da je do te skupnosti prišlo, je v prvi vrsti zasluga Vuka Stefanovića Karadžića in njegovega širokega kulturnega in nacionalnega koncepta. Zanimivo je, da je Vukov splošno jugoslovanski pomen med prvimi opazil Stanko Vraz, ki mu je 1839 v znamenje spoštovanja posvetil Narodne pesni ilirske, prvo slovensko knjigo v gajici.

Pa ne le na hrvaški temveč tudi na slovenski kulturni in nacionalni program je bil Vukov vpliv odločilnega pomena. Literarni in jezikovni koncept mladega Levstika je nastajal ob Vukovih delih. Nekatere Levstikove misli v

Napakah in Popotovanju so neposredno prenesene iz Vukovih kritičnih spisov, na primer misel o čistem jeziku kmečkega prebivalstva na podeželju, daleč od velikih mestnih središč in pa o pokvarjenem jeziku v potujčenih mestih.

Vuk Karadžić je tudi med prvimi raziskovalci bolgarskega jezika in ko se je v našem času makedonski narod nacionalno in jezikovno emancipiral, se je v graditvi literarnega jezika koristno učil pri Vuku Karadžiću.

Boris Urbančič

NAŠ NOVI PRAVOPIS

SP 1962 ima štiri predhodnike (plus šolsko izdajo 1938) in vsak je po svojem izidu sprožil vrsto člankov in kritik ali celo polemik ter bolj ali manj razgibal vso javnost. Tudi po tem zadnjem ni bilo in ni moglo biti drugače. Jezikovna vprašanja imajo tako pomembno mesto v nacionalni kulturi, da zanimanje zanje ne more biti omejeno samo na ozek krog strokovnjakov in tistih, ki jim je pisanje stalno opravilo, temveč pritegujejo pozornost mnogo širšega občinstva. O novem Pravopisu in ob njem je bilo v teh dveh letih izrečenih že dokaj pripomb in tudi hvale, snovi za razmišljanje pa je ostalo še kljub temu dovolj.

Prezadnji SP je izšel leta 1950 in je bil v rabi dvanajst let. Za pravopis to ni veliko, vendar se naš priročnik ne krije povsem z naslovom. Kot izvemo v navodilih za uporabo novega SP, izhajata obe zadnji izdaji iz istih načel, le da sedanja »še bolj izčrpno obravnava vsa tri področja: slovar, pravorečje in pravopis.«

Neslovarski del (Uvod) ima v novem SP skoro podvojen obseg. Namesto napotkov za zborni izreko na necelih treh straneh v SP 1950 (str. 54—56) ima novi SP obsežni poglavji *Govor in izreka* (str. 13—27) in *Poudarek* (28—32). Precej razširjena so tudi pravila o domačih in tujih lastnih imenih, novo pa je kratko poglavje o pogovornem jeziku in na koncu knjige med dodatki seznam pogosteje rabljenih kratic in korekturna znamenja.

Slovar sam je razširjen za četrtno in je s 27.000 gesli in 100.000 besedami ter okoli 200.000 zvezami, dvojnicami in pomenskimi odenki precej več kot samo pravopisni slovar. Kako se je povečal v primeri s SP 1950, naj pokaže primerjava gesel pod *ma-*. SP 1962 ima tale nova gesla: macerirati, Mach, Mácha, Mačva, madame, made, madron, maestral, maestro, Magalhaes, Magellan, Magirus, magistrala, magot, Mahdi, Mahnič, mahonija, mahorka, Maia, maja, Majda, majer, Maji, major, majorat, majordom, Majorjorka, makako, maketa, makija, makniti, mako, Makole, Malaja, malakologija, maliciozen, malič, maligan, malokaj, Malorus, malverzacija, Mana, manager, mandragora, maneken, Mangart, mango, maniheizem, Manila, maniok, manko, manliherica, Mantineja, mantisa, manual, Maori, marabu, marcialen, Marconi, marengo, marešalo, Margareta, Maribor, marina, marinada, marinizem, Marius, Marjana, Marjeta, Mark Avrel, markirati, Markomani, marksist, marlitovka, Marmont, marmotica, maroder, marof, maronit, marsala, Marshall, Martialis, martirij, martoloz, Martuljek, Maruša, marža,